

بایدهای تحقق انسجام اسلامی.....

حمید نگارش

استادیار پژوهشکده تحقیقات اسلامی

امر حق را حجت و دعوا یکی است
خیمه‌های ما جدا دل‌ها یکی است
از حجاز و چین و ایرانیم ما
شبنم یک صبح خندانیم ما

چکیده

یکی از آرمان‌های بلند نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران شکلگیری انسجام اسلامی و یکپارچگی و وحدت مسلمین جهان می‌باشد. بدیهی است این شکل‌گیری نیازمند راهکارهای عملی می‌باشد. این مقاله می‌کوشد بعضی از این راهکارها را بیان نماید.

کلید واژه‌ها: انسجام اسلامی، وحدت، قرآن، پیامبر اعظم (ص).

مفهوم‌شناسی

دین (اسلام)

درباره دین و تعریف آن نظرات گوناگونی مطرح شده است. این تعدد و اختلاف نظرها بر گرفته از شرایط ذهنی و اطلاعاتی است که صاحب نظران درباره دین دارند. آنچه در این

مقاله منظور است، بیان جامع مشترکی است که به نوعی دیدگاه‌های صاحب نظران را پوشش دهد.

دین در لغت به معنی کیش، شریعت، طاعت، داوری، حکم و... به کار رفته است^۱ و در اصطلاح راه و روش خاصی در زندگی است که صلاح دنیا و سعادت آخرت را تامین می‌کند.^۲ بدیهی است با این نگاه آنچه می‌تواند حیات آدمی را در این جهان هستی، دارای هدف قابل قبول نماید، دین است. دین تصویر صحیح ارتباط آدمی با خویشتن، جهان هستی، ممنوع خود و خدا را ارائه می‌دهد. تاکید بر این نکته ضروری است که توجه به صلاح زندگی دنیوی و سعادت اخروی می‌فهماند که دین تنها به بیان رابطه انسان با خدا نمی‌پردازد که امری فردی تلقی گردد و همان گونه که اشاره گردید دین، تنظیم روابط اجتماعی انسان‌ها و مانند آن را نیز مورد توجه قرار می‌دهد. در بیان تعریف دین باید همه ابعاد آن به صورت گسترده و جامع لحاظ شود. با این نگاه روشن می‌شود اگر روابط اجتماعی و ارتباط با ممنوع به صورتی باشد که در بر دارنده صلاح زندگی انسان‌ها نباشد مورد نظر دین نمی‌باشد. صلاح زندگی انسان‌ها قطعاً پرهیز از هر گونه تفرقه و تحمل یکدیگر بر اساس دستورات دینی می‌باشد.

وحدت و انسجام

وحدت و اتحاد به معنی وفاق کلی و عمومی و یگانگی و پرهیز از جدائی می‌باشد. هم چنین به معنی یکی شدن و بیانگر مقصد و مقصود واحد در زندگی اجتماعی سیاسی، فرهنگی و... می‌باشد. وحدت و اتحاد از اهداف مهم و بنیادین قرآن می‌باشد که بارها مورد عنایت قرار گرفته است، همچون آیه:

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً^۳

هم چنین همراهی ملت‌ها با یکدیگر را انسجام اسلامی نامند. رهبری معظم انقلاب اسلامی در این باره می‌فرماید: انسجام اسلامی، یعنی ملت‌های مسلمان با هم همراه باشند. ملت ایران رابطه خود را با ملت‌های اسلامی محکم‌تر کند.^۴

لزوم وحدت

در سراسر دنیا هیچ مسلمانی یافت نمی‌شود که به اهمیت وحدت در شرایط کنونی

نگاه مثبت نداشته باشد. امروز حيله‌ها و نقشه‌های دشمنان بر مردم مسلمان دنيا روشن شده است. چه کسی است که غافل باشد از این که زورمداران در صدد دامن زدن به اختلاف شیعه و سنی می‌باشند. کشمکش‌ها و منازعات گذشته و کنونی جهان علیرغم تلاش‌های گسترده رهبران جوامع و دولت‌ها همچنان رو به تزاید نهاده و هر روز بر میزان قربانیان اختلافات و منازعات داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی افزوده می‌گردد و به موازات آن حجم بیشتری از سرمایه‌های مادی و معنوی ملت قربانی مطامع جنگ افروزان و تفرقه‌انگیزان می‌شود. تجربه تاریخی گویای این مطلب است که تکیه و تعصب بر عواملی همچون قومیت‌گرایی و ناسیونالیسم، نژاد و رنگ و مانند آن، مانع رسیدن به آرمان‌های تعالی بخش می‌گردد. بر مبنای همین نگرش است که امام می‌فرمود:

اگر ملت‌های مسلم با هم برادر باشند، هیچ آسیبی بر این‌ها واقع نمی‌شود و هیچ یک از ابر قدرت‌ها قدرت این که تجاوز به آنها بکنند، ندارند.^۵

مگر می‌توان موحد بود و دم از اسلام زد و در سپاه اصحاب تفرقه و شیطان قرار گرفت. مگر نبود در صدر اسلام که وقتی منادی وحدت، پیامبر اعظم (ص) ندای توحید سر داد همه منیت‌ها، عصبیت‌های جاهلی و افتخار به عشیره و نسب از بین رفت و نور عبودیت در پرتو وحدانیت خدای حکیم، جایگزین آن گردید؛ امروز هم وضعیت مشابه صدر اسلام است و راه بازگشت به مجد و عظمت بیشتر مسلمانان، وحدت همه فرقه‌ها و ملت‌های مسلمان است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

مفهوم وحدت در قرآن و حدیث

واژه‌هایی همچون تعاون، جماعت، اجتماع، مودت، اخوت، الفت، تالیف، قلوب و... در متون دینی ما زیاد وارد شده است که به نوعی در بر دارنده معنای وحدت و اتحاد می‌باشد. به بعضی از آیاتی که مفهوم وحدت را در بر دارد اشاره می‌شود.

۱. وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ ۖ (تعاون)

در راه نیکی و پرهیزگاری همواره با هم تعاون کنید

۲. وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً ۗ (مودت)

و در میانتان مودت و رحمت قرار دارد.

۳. إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا (مودت)

مسلمانا کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اند خداند رحمان محبتی برای آنان در دل‌ها قرار می‌دهد.

۴. إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ (اخوت)

مومنان برادر یکدیگرند.

۵. وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا^{۱۱} (اعتصام)

همگی به ریسمان خدا چنگ زنید و پراکنده نشوید.

۶. كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً^{۱۱} (امت واحده)

مردم (در آغاز) یک دسته بودند و (تضادی در میان آنها وجود نداشت. بتدریج جوامع و طبقات پدید آمد و اختلافات در میان آنها پیدا شد)

هم چنین در کلام نورانی معصومین واژه‌هایی همچون جماعت، تواصل و مانند آن به کار رفته است که در بر دارنده مفهوم وحدت می‌باشد. پیامبر اکرم (ص) در حدیثی می‌فرماید:

مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ مَاتَ مَيِّتَةً جَاهِلِيَّةً^{۱۲}

کسی که از جماعت افتراق جوید در زمان مرگ جاهل از دنیا می‌رود.

علی (ع) نیز در وصف جماعه می‌فرماید:

فَإِنَّ يَدَ اللَّهِ مَعَ الْجَمَاعَةِ وَإِيَّاكُمْ وَالْفُرْقَةَ^{۱۳}

بدرستی که دست خداوند با جماعت است و بر شماست پرهیز از افتراق و تفرقه

آن امام همام در حدیث دیگری در این باره می‌فرماید:

عَلَيْكُمْ بِالتَّوَّاصِلِ وَالتَّبَادُلِ وَإِيَّاكُمْ وَالتَّدَابُرِ وَالتَّقَاطُعِ^{۱۴}

بر شما باد به پیوستن با یکدیگر و بخشش همدیگر، مبادا از هم روی گردانید و پیوند دوستی را

از بین ببرید.

اهداف طرح وحدت اسلامی

هدف از طرح موضوع وحدت اسلامی، بین ملت‌های مسلمان این نبود که شیعه‌ها از

اعتقادات خود دست برداشته و یا سنی‌ها گرایش به شیعه شدن پیدا کنند؛ این امر نه ممکن و نه منظور نظر طراحان آن بوده است؛ بلکه مراد آن است که با توجه به مشترکاتی که بین همه مذاهب و فرقه‌های اسلامی وجود دارد، می‌توان همهٔ مسلمانان را در صف واحد در برابر دشمنان قسم خورده اسلام قرار داد. اختلاف در بعضی از مسائل اعتقادی و احکام شرعی که نتیجهٔ اجتهاد و تحقیقات علمی است، نباید باعث جدایی و دوری ملت‌های مسلمان گردیده و در حالی که متفکران مذاهب، در صحنهٔ بحث و استدلال برای تحقیق حق به اقامهٔ دلیل می‌پردازند، باید در عرصهٔ زندگی اجتماعی با توجه به مصالح کل امت اسلامی تدابیر ویژه اتخاذ نمایند. با این نگاه می‌توان نتیجه گرفت، هدف از طرح وحدت اسلامی عزت و سربلندی اسلام و امت اسلامی است. این طرح می‌کوشد تفکر اسلام ناب محمدی (ص) را به عنوان یک فرهنگ در بینش و برداشت مسلمانان در جهت اقتدار امت اسلامی قرار دهد. با این طرح اختلافات، فرقه‌گرایی‌ها و تعصب‌های بی‌جا رخت بر بسته و صفا و صمیمیت و همدلی و همراهی جایگزین آنها می‌شود.

مقدمه

تحلیل‌گران سیاسی و فرهنگی معتقدند نام‌گذاری سال ۸۶ به اتحاد ملی و انسجام اسلامی از سوی مقام معظم رهبری، از مهم‌ترین راهبردهای قوت‌بخشی امت اسلامی در برابر نقشه‌های شوم دشمنان اسلام می‌باشد. این نام‌گذاری که نقطه عطف پیام انقلاب اسلامی به دنیای اسلام می‌باشد، پیشگامی ایران در شکل‌گیری انسجام و اتحاد با ملت‌های مسلمان را مطرح می‌کند و می‌کوشد امت اسلامی را متوجه این نکته نماید که رسالت مهمی را بر عهده دارند، رسالتی که پایه اصلی آن بر حفظ وحدت متکی بوده و باید همه کوشش خود را در این باره انجام دهند. آنها هم‌چنین می‌دانند که در طول تاریخ بشریت دشمنان چه ضربه‌هایی بر پیکرهٔ امت اسلامی و دین اسلام وارد کردند؛ ضرباتی که هنوز آثار آن در بین امت اسلامی از بین نرفته است. با نگاهی دوباره به اوضاع و شرایط امروز جهان اسلام و کشورهای اسلامی مشاهده می‌شود هنوز این راهبرد دیرینهٔ استعمار به اذهان تداعی

می شود که برای به ضعف کشاندن مسلمانان، تنها راه مهم، سیاست «تفرقه بینداز و حکومت کن» می باشد. بنابراین شایسته است ضمن شناسایی ساز و کارهایی که موجب تقویت و انسجام هرچه بیشتر مسلمانان در این شرایط می گردد در اولویت رسانه های دیداری، شنیداری و نوشتاری قرار گیرد.

بدیهی است ترسیم راهکارها و ایجاد بسترهای مناسب برای به وجود آمدن انسجام اسلامی در سطح ملی، منطقه ای و بین المللی، باید دغدغه اصلی پژوهشگران قرار گیرد. این مقال می کوشد در این راستا به برخی از راهکارهای شکل گیری انسجام اسلامی اشاره نماید.

۱. بازگشت به قرآن

تردیدی نیست که وحدت و انسجام اسلامی، نیازمند محوری است که مسلمانان بتوانند با چنگ زدن به آن گرد هم آیند و براساس آن به اهداف مشترک و منافع دنیوی و اخروی خود بیایندیشند. به باور مسلمانان جهان اصلی ترین، ریشه دارترین و استوارترین محور وحدت و برادری، قرآن کریم می باشد که وثاقت، اعتبار الهی بودن و نجات بخشی آن مورد قبول و اتفاق نظر همه مسلمانان و مذاهب اسلامی است. قرآن کریم نه تنها مسلمانان را به وحدت و یکپارچگی پیرامون خود فرامی خواند که آیه آیه آن از رستگاری دنیا و آخرت و گام برداشتن به سوی تعالی و عزت و سربلندی سخن می گوید. از نگاه قرآن انسان ها در آفرینش از یک گوهرند. لیکن به سبب امتحان بشر و ظهور استعدادها و ظرفیت های او و نیز دنیاطلبی، فرقه گرایی، تفرقه افکنی های دشمنان، القانات شیطانی و... این وحدت فروپاشید. ولی برای تحقق دوباره وحدت و شکل گیری امت واحد قرآنی مؤلفه های اخوت، مودت، الفت، رحمت مسلمانان نسبت به هم، عفو و مانند آن را پیشنهاد می دهد. مسلم است وقتی که همه بدانند خالقشان یکی است و همه از یک اصل و یک پدر و مادر بوجود آمده اند، با هم مهربان شده، اخوت و وحدت در بین آنها برقرار می گردد و به حکم آیه «انما المؤمنون اخوه» وادار می شوند که آنچه را که برای خود دوست می دارند برای برادر دینی شان هم دوست بدارند. باری قرآن از بنیان ها و عواملی سخن به میان می آورد که می تواند مهم ترین نقش را در شکل گیری انسجام اسلامی ایفا نماید. بعضی از این عوامل عبارتند از:

الف. توحید

قرآن مجید، خداوند را به عنوان کمال نهایی هستی مطرح گردانده است؛ مبدائی که به تعبیر فیلسوفان، واجب الوجود بالذات است و هیچ‌گونه وابستگی به چیزی ندارد و لکن همه موجودات وابسته به او هستند. این محور بزرگ هستی سبب شده است که همه مؤمنان را متحد و هم‌نوا سازد. همه به طرف او روی می‌آورند و در جهت رضای او حرکت می‌کنند و می‌کشند اعمال خود را فی سبیل الله و قربه الی الله انجام دهند. ایمان به مبدء واحد از مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری وفاق عمومی و همگانی است. این یکتاپرستی، تمام خداپرستان را در یک رابطه متحد می‌کند به طوری که تمام افراد به واسطه آن رابطه که قبول کردن بندگی خدای واحد است، در جمیع حقوق و تعهدات با هم برابرند و نیز این که جز در برابر امر خداوند تسلیم نمی‌شود و معتقدند که او حاکم علی الاطلاق است و وسیله‌ای است محکم که همگان را به هم پیوند می‌دهد.

قرآن می‌فرماید:

فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ.

(بقره: ۲۵۶)

بنابراین کسی که به طاغوت (بت، شیطان و هر موجود طغیانگر) کافر شود و به خدا ایمان آورد به دستگیره محکمی چنگ زده است که گسستن برای آن نیست و خداوند شنوا و داناست.

بنابراین ایمان به خداوند، تمسک به حلقه‌ای بس استوار و پایدار است و دارای آثار اجتماعی بسیاری می‌باشد و سبب می‌شود که فرد از انزوا و فردیت درآمده و در جامعه اسلامی به عموم انسان‌های مؤمن بیوندد.

ب. عمل صالح و تقوا

عمل صالح آن نوع رفتار انسانی است که در مسیر الهی باشد. این حالت فارغ از هرگونه ویژگی‌های فردی، قومی و نژادی مطرح گردیده است. چرا که ریشه آن به صورت عمومی در ذات و فطرت آدمی است؛ و در همه انسان‌ها وجود دارد. قرآن کریم بر عمل صالح تأکید فراوان دارد و می‌فرماید:

وَالصَّبْرِ ○ إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُفٍ ○ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ. (عصر: ۱-۳)

به عصر سوگند، که انسان‌ها همه در زیانند؛ مگر کسانی که ایمان آورده و اعمال صالح انجام داده‌اند و ...

بدیهی است وجود وجه مشترکی همچون عمل صالح که مورد توجه افراد جمع باشد سبب پیوند بیشتر افراد آن جمع می‌گردد. این مهم آنگاه به اوج می‌رسد که آن وجه مشترک، ریشه در اعماق وجود انسان‌ها و در سویدای قلوب آنها جای داشته باشد. گرایش به اعمال صالحه نیز ریشه در اعماق وجود آدمی دارد و بر این اساس است که آثار اعمال نیکی همچون تعاون، دستگیری، ایثارگری و مانند آن، همه افراد جامعه را در برمی‌گیرد. این نگاه قرآنی سبب وحدت قلوب و دل‌ها می‌شود. باری اعتقاد به معاد، اطاعت و تسلیم در برابر اوامر الهی، امر به معروف و نهی از منکر، جهاد و مبارزه در راستای فرامین الهی از جمله دیگر مواردی است که در قرآن بدان پرداخته شده و می‌تواند زمینه‌های وفاق و اتحاد عمومی مسلمان‌ها را بیشتر نماید.

از طرف دیگر قرآن مجید در آیاتی پرهیز از تفرقه و تشتت را بشدت تأکید کرده و تفرقه را مایه تباهی و خسران ابدی می‌شمارد.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

(آل عمران: ۱۰۵)

و مانند کسانی نباشید که پراکنده شدند و اختلاف کردند؛ (آن هم) پس از آن که نشانه‌های روشن (پروردگار) به آنان رسید. و آنها عذاب عظیمی دارند.

در نظرگاه قرآن سرانجام ملت متشتت «هم عذاب عظیم» است و به عذاب دردناکی گرفتار خواهند شد و زندگی سعادت‌مندانه آنها به یک زندگی شقاوت‌بار بدل خواهد شد چراکه استعمارگران تفرقه‌انداز بر آنان مسلط گردیده و در همین جهان دیر یا زود ثمرات عذاب عظیم را می‌بینند.

مسلمین باید قرآنی را که میلیون‌ها نسخه خطی و چاپی بدون تحریف آن موجود می‌باشد و همگی به اصالت و صحت آن اعتراف دارند و در خانه‌های همه آنان یافت می‌شود؛ جلوروی خود بکشایند و دیده و فکر خود را بر آیاتی همچون آیه و اعصموا بحبل الله ... دقیق کنند و بدانند که این نوع آیات راه عزت، سعادت و کمال و سلامت را به آنها نشان می‌دهد.

۲. تاسی به سیره نبوی(ص)

آن پیامبر رحمت و منادی وحدت به هنگامی که آوای توحید را به گوش جان مسلمانان صدر اسلام رساند، عصیبت‌های جاهلی، فخر فروشی‌ها، قوم‌گرایی‌ها و افتخار به عشیره و نام و نسب به کناری رفتند و نور عبودیت و وحدت، جامعه اسلامی را فراگرفت. این وحدت دینی سلمان فارسی و بلال حبشی را برادر و در ردیف نزدیک‌ترین یاران پیامبر(ص) قرار داد و بسیاری از دشمنی‌های ریشه‌دار را اصلاح نمود. گروندگان راه آن پیامبر اعظم(ص) نیک می‌دانند که اجتماع زنده صدر اسلام در سایه این همفکری و هماهنگی بود که توانست دل‌های مسلمانان را فارغ از هر نژاد، زبان، رنگ و پوست جذب خود نماید.

عقد اخوت، عامل وحدت

یکی از بهترین ابتکارها و استراتژی‌های مهم آن حضرت در به کارگیری وحدت، انعقاد عقد اخوت میان مسلمانان و قبائل گوناگون بود. پیام این عقد اخوت و برادری آن بود که در امت مسلمان صدر اسلام حساسیت خاص و مشترکی پیدا شود و آثار اختلافات داخلی در آن ضعیف و کم‌رنگ شود. این کار بزرگ پیامبر باعث شد بسیاری از مفاسد که برگرفته از هواهای نفسانی بود از بین برود و اتحاد انسانی جایگزین اختلاف‌های حیوانی گردد.

دو قبیله کاوس و خزرج نام داشت	یک ز دیگر جان خون‌آشام داشت
کین‌های کهنه‌شان از مصطفی	محو شد در نور اسلام و صفا
اولاً اخوان شدند آن دشمنان	همچو اعداد عنب در بوستان
و زدم المؤمنون اخوه به پند	در شکستند و تن واحد شدند
آفرین بر عشق کل اوستاد	صد هزاران ذره را داد اتحاد ^{۱۵}

این پیمان برادری تنها براساس نفی انگیزه‌های قومی و قبیله‌ای و بر محور حق و همکاری اجتماعی شکل گرفت و خداوند آن را چنین می‌ستاید:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخْوَانِكُمْ وَأَتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ. (حجرات: ۱۰)

مؤمنان برادر یکدیگرند؛ پس دو برادر خود را صلح و آشتی دهید و تقوای الهی پیشه کنید،

باشد که مشمول رحمت او شوید.

پیمان نامه عمومی عامل هم‌بستگی ایمانی

ورود پیامبر اکرم (ص) به مدینه همراه با عقد پیمان‌هایی بین گروه‌های گوناگون بود. یکی از مهم‌ترین این پیمان‌ها، اولین قراردادی بود که بین پیامبر اکرم (ص) و طوایف و قبایل موجود یثرب در همان ماه‌های آغازین ورود پیامبر بسته شد^{۱۶} که می‌توان گفت این تدبیر بهترین مقوله برای به وجود آوردن وحدت ملی و هم‌بستگی دینی بود چراکه حقوق بسیاری از فرق و مذاهب دیگر را تضمین کرد. روح حاکم بر کلیت این پیمان ایجاد وحدت اسلامی در راستای نگاه آرمانی و ارزشی پیامبر (ص) در جامعه دینی بود. قسمت‌هایی از این پیمان اشاره می‌شود.

۱. هیچ مؤمنی، مؤمن دیگر را به خون کافری نباید بکشد و یا با کافری علیه مؤمنی کمک نماید.

۲. مؤمنان در خون‌هایی که در راه خدا ریخته می‌شود، اولیاء یکدیگرند. (همگان ولی دم‌اند)

۳. مسلمین در برابر ظلم و تجاوز و توطئه و فساد (در بین خود) با یکدیگر متحد بوده و همگان برای مقابله و نابودی متجاوز همکاری می‌کنند اگر چه فرد متجاوز و ستم‌کار فرزند یکی از مؤمنان باشد.

آن پیامبر رحمت توانست با این پیمان، نوعی وحدت بین تمامی مسلمانان برقرار نماید به گونه‌ای که آنان را به یک امت واحد درآورد.

مولوی در مثنوی خود بارها به وحدت باطنی مؤمنان و انسان‌های حق پرست اشاره دارد و رمز این پرتو نورانی را روح الهی و انسانی مؤمنان می‌شمارد.

جان حیوانی ندارد اتحاد	تو موجو این اتحاد از روح باد
جان گرگان و سگان از هم جداست	متحد جان‌های شیران خداست
همچو آن یک نور خورشید سما	صد شود نسبت به صحن خانه‌ها
لیک یک باشد همه انوارشان	چون که برگیری تو دیوار از میان
چون نماند خانه‌ها راقاعده	مؤمنان مانند نفس واحد ^{۱۷}

۳. تأسی به امامان معصوم

امامان شیعی که از اصل شجره نبوت و وارثان بر حق پیامبر اکرم (ص) می‌باشند در جهت

حفظ اسلام و جلوگیری از نفوذ دشمنان، از توصیه به همبستگی و جماعت و عمل به آن لحظه‌ای فروگذار نکرده‌اند. آن الگوهای دینی در رفتار خود با مخالفان آن چنان بودند که در بعضی اوقات مورد اعتراض بعضی از اصحاب واقع می‌شدند. کلام آن بزرگواران به مانند رفتارشان، دل‌های مؤمنان را به یکدیگر نزدیک می‌کرد. امام صادق (ع) می‌فرماید:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ بَنُو أَبِي وَأُمِّ وَإِذَا ضَرَبَ عَلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ عِزْقُ سَهْرٍ لَةَ الْآخِرُونَ.^{۱۸}

همانا مؤمنان برادران یکدیگرند و فرزندان یک پدر و مادر می‌باشند و اگر رگی از یکی بچنبد (و

نراحت باشد) دیگران به خاطر او شب را نمی‌خوابند.

آن بزرگوار در حدیث دیگری می‌فرماید:

الْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ كَأَجْسَدِ الْوَاحِدِ، إِنْ أَشْتَكَى شَيْئاً مِنْهُ وَجَدَ أَمَّ ذَلِكُ فِي سَائِرِ جَسَدِهِ وَ

ارواحها من روح واحدة.^{۱۹}

مؤمن برادر مؤمن است همچون یک پیکر که هرگاه عضوی از آن به درد آید، دیگر اندام‌ها، آن

درد را حس می‌کنند و ارواح آنها از یک روح است.

نمونه بارز سلوک ائمه با مخالفان خود اذهان کثیری از ارباب مذاهب را به خود جلب

نموده است. می‌دانیم در دوران حضرت باقر (ع) و حضرت صادق (ع)، حوزه‌های درس و

بحثی در شهر رسول اکرم (ص) و دیگر بلاد اسلامی برقرار گردید که از آن جمله محضر

پربار این دو امام همام بود. مردم بسیاری که اکثراً از اهل سنت بودند از محضر این دو امام

کسب فیض می‌نمودند و امام با سعه صدر، احادیث و احکام جدشان را می‌آموختند. هم‌چنین

می‌دانیم کوفه مرکز فقه سفیان ثوری و ابوحنیفه و مانند آنها بوده است؛ لذا مشایخ حدیثی

که در آن عصر در مسجد کوفه حلقه درس تشکیل می‌دادند می‌بایست اکثراً از اهل سنت

باشند. بنابراین نتیجه می‌گیریم که جعفر بن محمد (ع) چنان سلوکی با مخالفان خودش

داشت که از کوفه برای کسب فیض از محضرش شد رحال می‌کرده‌اند و بر شاگردی آن

حضرت افتخار می‌نمودند.^{۲۰}

۴. تداوم فرهنگ‌سازی

از مهم‌ترین مسائل در جهت شکل‌گیری و تحقق انسجام اسلام، فرهنگ‌سازی می‌باشد. در

این راستا اولین گام را باید علما و اندیشمندان شیعه و سنی برداشته و بسان بعضی از

اندیشمندان گذشته، این اندیشه ترقی‌بخش و وحدت‌بخشی را در جهان اسلام ترویج نمایند. در وهله بعد این مجامع علمی هستند که می‌توانند ادامه دهنده راه متفکران و عالمان دوران پیش باشند. حوزه‌های علمیه هم چون حوزه قم، نجف و مشهد، دانشگاه‌های کشور همچون دانشگاه تهران، امام صادق (ع)، الازهر مصر، عربستان، اندونزی، مغرب و... می‌توانند تعامل خوبی در این رابطه با یکدیگر داشته و از این طریق زمینه‌های فرهنگ‌سازی را در خصوص محقق انسجام اسلامی در بین آحاد ملت‌ها ترویج نمایند. هم‌چنین رسانه‌های گروهی، صدا و سیما، مطبوعات، اینترنت و... بعنوان ابزارهای فرهنگی می‌توانند مسلمانان را بر اهمیت اتحاد و انسجام اسلامی آگاه سازند.

متأسفانه امروز بسیاری از این ابزار فرهنگی در کشورهای مسلمان نه تنها این فرهنگ‌سازی را در دستور کار خود ندارند بلکه بعضاً بواسطه تحریک سوء بیگانگان بر علیه انسجام اسلامی اقدام می‌نمایند. هم‌چنین بعضی از گروه‌های تندرو و افراطی که آلت دست بیگانگان قرار گرفته‌اند در این ابزارها و رسانه‌ها دخالت کرده و آب به آسیاب دشمن می‌ریزند. باید علمای فرقه‌ها و نحله‌های مختلف به پیروان خود تفهیم کنند که از این حرکات و ترویج آن در بین کشورها جداً پرهیز نمایند. اگر این حرکت فرهنگی و محوری در جهان اسلام شکل گرفته و به اوج خود برسد، آن وقت است که امت اسلامی توان این را خواهد داشت که حق و حقوق خود را از زورگویان و بیگانگان بستاند.

۵. بزرگداشت شعائر اسلامی در جهت وحدت‌بخشی

توجه ویژه به شعائر اسلامی و اعیاد مذهبی هم‌چون ولادت پیامبر اکرم (ص) و سایر موالید و سایر ایام الله می‌تواند اتحاد مسلمین را افزایش دهد. از جمله این شعائر کنگره عظیم و جهانی حج می‌باشد که ملت‌های مسلمان فارغ از هر نوع نژاد، رنگ، قومیت، مذهب به عشق زیارت خانه خدا و در جهت تمرین عملی بندگی، راه‌های طولانی را طی نموده و زیباترین صحنه‌های همراهی و هم‌دلی و وحدت را به رخ جهانیان می‌کشانند. این حرکت عمومی چنان مهم است که می‌تواند در اوضاع سیاسی جهان و سرکوب نمودن نقشه‌های شوم بیگانگان تأثیرگذار باشد. کسانی که در ایام حج در سرزمین حجاز بوده‌اند می‌دانند که چقدر این حرکت الهی آموزنده و باعث افزایش وحدت و اتحاد عمومی بوده است. باید

مسئولان و سیاست‌گزاران حج از این ظرفیت و کنگره عظیم حداکثر استفاده را در این راستا ببرند. باید دیدگاه‌ها و نظرات شیعیان به گوش پیروان مذاهب دیگر برسد تا بلکه آثار اختلاف کم‌رنگ‌تر شود.

مرحوم استاد مطهری در این باره می‌فرماید: از همه اجتماعات اسلامی مهم‌تر و متنوع‌تر برنامه حج است که به حق آن را کنگره عمومی اسلامی نام نهاده‌اند. بر هر کسی واجب است اگر توانایی داشته باشد لااقل در عمر یک بار در این اجتماع عظیم شرکت کند. همه مسلمانان باید در زمان معینی و روزهای معین اعمال معینی را انجام دهند. همه باید یک نوع لباس در آن ایام بپوشند، یک نوع سخن به زبان آورند. در این عمل بزرگ اسلامی که هم زمان واحد در نظر گرفته شده و هم مکان واحد، همه باید این اعمال را در روزهای معینی از ذی الحجة انجام دهند نه در روزهای دیگر و همه باید آن اعمال را در سرزمین معین انجام دهند که همان سرزمینی است که اولین بار در آن خانه‌ای برای پرستش خدای یگانه ساخته شده چرا؟ آیا جز برای این است که میعادگاه اهل توحید و مجتمع اهل توحید باشد؟ آیا جز برای این است که اهل توحید باید در آن چارنگ توحید و وحدت به خود بگیرد؟ چه خوب گفته است علامه کاشف الغطاء بنی الاسلام علی کلمتین: «کلمة التوحید و توحید الکلمه» یعنی اسلام بر روی دو اصل و دو فکر بنا شده: یکی اصل پرستش خدای یگانه، دیگر اصل اتفاق و اتحاد جامعه اسلامی.^{۲۱}

یکی از فرصت‌های مهم دیگر در جهت وحدت‌بخشی مسلمین، ماه رمضان می‌باشد. مسلمانان در ماه مبارک رمضان در مساجد شرکت کرده و فارغ از هر نوع ملیت و مذهب می‌کوشند منیت‌ها و هواهای نفسانی را کنار بزنند و آموزه‌های نورانی آن را سرمشق زندگی خود قرار دهند. مسلماً درس مکتوبی که آموزگار آن، خداوند حکیم و خیرخواه باشد جز در مسیر تکامل انسانی و شکل‌گیری امت واحده اسلامی نمی‌باشد. دانش‌آموزانی که بافهم دقیق درس، چگونه زیستن را در ابعاد مختلف فردی و اجتماعی خوب فراگیرند و سرمشق ارائه شده و مضامین بلند درس را بتوانند در زندگی عملی خود اجرا کنند، مسلماً شایسته تقدیر و پاداش خواهند بود. پاداشی که به دست آموزگار حکیم عطا می‌شود و سعادت انسان را در دنیا و آخرت تضمین می‌نماید. راقم این سطور شاهد بوده است که در

اروپا و در کشورهایی هم چون انگلستان، اسکاتلند، فرانسه، بلژیک، به هنگام افطار مسلمانان از کشورهای مختلف، با ملیت‌ها و مذاهب گوناگون در مساجد گردهم جمع می‌شوند و بعد از صرف افطار به مراسم عبادی آن ماه بزرگ می‌پردازند. آری به برکت این ماه بزرگ، اختلاف‌ها کنار زده می‌شود و زمینه‌های همدلی و همراهی اوج می‌گیرد. ظهور این حرکت وحدت‌بخش را در آخرین جمعه ماه رمضان که از طرف امام خمینی (ره) روز قدس نامیده شده است، می‌توان دید. روزی که همه مسلمین اعم از شیعه، سنی و با ملیت‌های مختلف به خیابان‌ها می‌آیند و در جهت حمایت و دفاع از حقانیت ملت فلسطین به راهپیمایی می‌پردازند. باید مسئولان فرهنگی ما با برنامه‌ریزی اصولی از این فرصت‌ها حداکثر بهره‌برداری را به دست آورند.

۶. افزایش شناخت و درک متقابل از یکدیگر

یکی از مشکلات و عواملی که به اختلافات مذهبی دامن می‌زند، برداشت‌های غلط و سوء تفاهم‌های بیجا می‌باشد. سوء تفاهم یعنی یکدیگر را بد فهمیدن و همدیگر را آن‌طور که هستیم نفهمیدن، استاد مطهری درباره سوء تفاهم بین مسلمین و نقش مخرب آن در ایجاد تنش و تفرقه می‌نویسد:

یکی از ابتلائات مسلمین این است که گذشته از این که از لحاظ پاره‌ای معتقدات تفرق و تشتت پیدا کرده‌اند و مذهب‌ها و فرقه‌ها در میان آنها پیدا شده است، دچار سوء تفاهمات زیادی نسبت به یکدیگر می‌باشند. یعنی گذشته از پاره‌ای اختلافات عقیده‌ای دچار توهمات بی‌جای بسیاری درباره یکدیگر می‌باشند. در گذشته و حاضر آتش‌افروزی بوده و هستند که کوشش‌شان بر این بوده و هست که بر بدبینی‌های مسلمین نسبت به یکدیگر بیفزایند. تهدیدی که از ناحیه سوء تفاهمات بی‌جا و خوب درک نکردن یکدیگر متوجه مسلمین است، بیش از آن است که از ناحیه اختلافات مذهبی متوجه آنها است.^{۲۲}

استاد مطهری معتقد بودند که شرایط یکپارچگی مسلمانان در دین اسلام مهیا شده است و ملت‌ها می‌توانند با یکدیگر پیوند داشته باشند لذا می‌فرمود:

مسلمانان از نظر اختلافات مذهبی طوری نیستند که نتوانند با یکدیگر برادر و مصداق انما المؤمنون اخوه بوده باشند، زیرا خدایی که همه پرستش می‌کنند یکی است، همه می‌گویند لا اله الا الله،

همه به رسالت محمد(ص) ایمان دارند. و نبوت را به او پایان یافته می‌دانند و دین او را خاتم ادیان می‌شناسند. همه قرآن را کتاب مقدس آسمانی خود می‌دانند و آن را تلاوت می‌کنند و قانون اساسی همه مسلمین می‌شناسند، همه به سوی یک قبله نماز می‌خوانند و یک بانگ اذان برمی‌آورند، همه در یک ماه معین از سال روزه می‌گیرند، همه روز فطر، واضحی را عید خود می‌شمارند، همه مراسم حج را مانند هم انجام می‌دهند و با هم در حرم خدا جمع می‌شوند و حتی همه خاندان نبوت را دوست دارند و به آنها احترام می‌گذارند. این‌ها کافی است که دل‌های آنها را به یکدیگر پیوند دهد و احساسات برادری و اخوت اسلامی را در آنها برانگیزد.^{۲۳}

در نظرگاه استاد عدم شناخت صحیح پیروان مذاهب از یکدیگر باعث تشدید اختلافات فرقه‌ای گردیده است.

هدف ما این است که فرق و مذاهب اسلامی یکدیگر را آن‌طور که هستند بشناسند و تصور کنند تصورات دروغ و وهمی را از خود نسبت به برادران خود دور کنند.^{۲۴}

۷. تدوین منشور وحدت اسلامی

مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در روزهای آغازین سال ۸۶ خطاب به کارگزاران نظام در خصوص تدوین منشور وحدت اسلامی فرمودند:

علاج اصلی، داروی اصلی برای امروز دنیای اسلام داروی اتحاد است. باید با هم متحد بشوند. علما و روشنفکران اسلام بنشینند و منشور وحدت اسلامی را تنظیم کنند منشوری تهیه کنند تا فلان آدم کج فهم متعصب وابسته به این یا آن فرقه اسلامی نتواند آزادانه جماعت کثیری از مسلمانان را متهم به خروج از اسلام کند؛ تکفیر کند. تهیه منشور جزو کارهایی است که تاریخ امروز از روشنفکران اسلامی و علمای اسلامی مطالبه می‌کند. اگر شما این کار را نکنید نسل‌های بعد از شما مؤاخذه خواهند کرد. می‌بینید دشمنی دشمنانتان را، می‌بینید تلاش آن‌ها را برای نابود کردن هویت اسلامی و ایجاد اختلاف بین امت اسلامی، بنشینید علاج کنید، اصول را بر فروع ترجیح بدهید.^{۲۵}

تدوین منشور وحدت اسلامی با توجه به مجموعه شرایط داخلی و منطقه‌ای می‌تواند مبنایی مناسب برای اتخاذ استراتژی روابط جمهوری اسلامی با اجزای مختلف کشورهای

اسلامی (اعم از دولت‌ها، ملت‌ها، خواص و نخبگان) باشد. ظرفیت مناسب قانون اساسی جمهوری اسلامی، نیاز روزافزون جهان اسلام به عنصر اتحاد، جایگاه ویژه و روزافزون نظام جمهوری اسلامی در سطح منطقه و جهان اسلام و حصول فهم نسبی مشترک در میان طیف قابل توجهی از نخبگان اسلامی (اعم از علما و روشنفکران دینی) پیرامون وحدت و... مجموعه‌ای از فرصت‌ها را پیش روی مسلمانان و جمهوری اسلامی ایران قرار داده است. در این شرایط و فضا عاقلانه‌ترین مسیر برای تمامی مذاهب در حوزه اسلامی، تدوین منشوری از بایدها و نبایدها براساس تحلیل واقع‌بینانه از هست و نیست‌های موجود می‌باشد.

جمع‌بندی

دین اسلام منشأ حقیقی وحدت امت اسلامی است. این دین توحیدی ریشه اصلی وحدت اسلامی را به فطرت سلیم انسان‌ها ربط می‌دهد که خداوند در نهاد همه مردم به ودیعت نهاده است. اصول و مبادی کلی که این دین الهی مطرح می‌نماید، همواره وحدت‌بخش امت اسلامی در طول تاریخ بوده است. این مسیر اتحاد و انسجام همواره مشکلات و چالش‌هایی را به خود دیده است، به گونه‌ای که در دهه‌های اخیر باعث تفرقه و اختلافات شدید مسلمین گردیده است. باید اصحاب قلم بکوشند با تمسک به قرآن و سیره معصومین و اتخاذ تدابیر لازم، بیش از پیش بر این انسجام قوت بخشند. امیدواریم با تأسی به قرآن و معصومین و با الهام از تدابیر معمار کبیر انقلاب و خلف شایسته او مقام معظم رهبری بتوانیم زمینه‌های اقتدار امت اسلامی را بیش از پیش فراهم آوریم.

پی‌نوشتها:

۱. لغت نامه دهخدا، ذیل واژه دین.
۲. میزان، ج ۲، ص ۱۳۰، (حَدُّ الدِّينِ وَ هُوَ أَنَّهُ نَحْوَ سُلُوكِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا يَتَّضَمَّنُ صَلاَحَ الدُّنْيَا بِمَا يُؤَافِقُ الْكَمَالَ الْآخِرِيَّ)
۳. بقره، ۲۱۳.
۴. ۸۶/۱/۱.
۵. روزنامه جمهوری اسلامی، ۵۹/۵/۲۸.
۶. مانده، ۲.

۷. روم، ۲۱.
۸. مریم، ۹۶.
۹. حجرات، ۱۰.
۱۰. آل عمران، ۱۰۳.
۱۱. بقره، ۲۱۳.
۱۲. نهج الفصاحه، ص ۷۴۱، ح ۲۸۵۵.
۱۳. نهج البلاغه، صبحی صالح، خطبه ۱۲۷.
۱۴. نهج البلاغه، نامه ۴۷.
۱۵. مثنوی، دفتر دوم، ابیات ۳۷۲۷-۳۷۱۳.
۱۶. ر.ک. تاریخ تحلیلی صدر اسلام، سید جعفر شهیدی، ص ۶۳. و مقاله زمینه‌های ایجاد وحدت در مدینه، دکتر رضا رستمی زاده، نشر کنفرانس بین‌المللی وحدت اسلامی.
۱۷. مثنوی، دفتر چهارم.
۱۸. میزان الحکمه، محمدی ری شهری، ج ۱، ح ۱۴۷، نشر دارالحدیث، ۷۷.
۱۹. میزان الحکمه، ج ۱، ص ۱۴۹.
۲۰. ر.ک. وحدت، گروهی از نویسندگان، وزارت ارشاد اسلامی، ص ۱۰۹.
۲۱. یادداشت‌های استاد مطهری، ج ۲، ص ۲۱۱.
۲۲. یادداشت‌های استاد مطهری، ج ۲، ص ۲۰۴، نشر صدرا، ۱۳۷۹.
۲۳. یادداشت‌های استاد مطهری، ج ۲، ص ۲۰۴.
۲۴. یادداشت‌های استاد مطهری، ج ۲، ص ۲۰۵.
۲۵. ۸۶ / ۱ / ۱۸.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی